

Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu:

doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D.

Úvod

Princip zájmu dítěte patří v judikatuře Ústavního soudu mezi nejvýznamnější kritéria při rozhodování případů týkajících se ochrany práv dětí. Cílem této analýzy je zpřístupnit a objasnit výklad pojmu „(nejlepší) zájem dítěte“ prostřednictvím ústavněprávní argumentace Ústavního soudu (dále též „Soud“) obsažené v jeho vybraných rozhodnutích. Jednotlivé oblasti rozhodování Soudu jsou řazeny chronologicky, neboť právě vývoj judikatury odráží problémy, s nimiž se Soud při interpretaci tohoto pojmu zabýval. Hlavní problémy jsou tak v podstatě vytvářeny přirozeně vývojem argumentace soudu, reagující na specifika jednotlivých případů a zároveň naznačující základní principy pro ústavní interpretaci zájmu dítěte.

1. Princip zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu ČR

Zájem dítěte není a ani nemůže být přesně definován. Jako neurčitý právní pojem získává svůj obsah právě prostřednictvím interpretace v jednotlivých případech. Zájem dítěte je třeba vždy zjišťovat s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu, nelze jej pojímat jako objektivní kategorii, na kterou je pouze formálně odkazováno.

Ústavní soud se interpretací zájmu dítěte zabývá téměř od počátku své existence. Jeho rozhodování prošlo vývojem od zdrženlivějšího postoje k zásahu do rozhodování soudů o ve věcech péče o dítě až po výrazně aktivnější přístup, který se projevuje v posledních letech.

Interpretací zájmu dítěte se Soud zabývá jak v rámci rozhodování o zrušení zákonů nebo jejich ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem, tak v případech ústavních stížností proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR. Z hlediska množství rozhodnutí jednoznačně převažují kauzy z druhé oblasti. Toto lze ilustrovat na počtu projednávaných případů: ¹ Zatímco

¹ Zdroj: <http://nalus.usoud.cz>, vyhledáváno dne 17. 8. 2014

ústavními stížnostmi týkajícími se respektování zájmu dítěte se Soud zabýval více než ve dvou set případech, o zrušení ustanovení zákonů pro jejich rozpor s principem zájmu dítěte a souvisejících ústavně zaručených právech rozhodoval pouze čtyřikrát.²

1. 1. Základní principy interpretace zájmu dítěte

Vývoj judikatury Ústavního soudu týkající se respektování zájmu dítěte významně ovlivnilo několik faktorů. Soud se především snažil vypořádat se stereotypy rozhodování soudů a jiných orgánů veřejné moci zažitými po několik desetiletí. Jde především o modely „standardních“ vztahů mezi dětmi a rodiči a představy o „správné“ péči o dítě, které v řadě případů převažují nad skutečnými potřebami dítěte.³ V této souvislosti Ústavní soud zdůrazňuje, že modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, není možné nadřazovat nad zájem dítěte ve smyslu v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (dále též „Úmluva“).⁴

Vedle úsilí o překonání stereotypů v rozhodování obecných soudů se při aplikaci kritéria zájmu dítěte jako další problém projevuje odlišení zájmu dítěte od zájmu jeho rodičů, případně jiných zúčastněných osob a orgánů.⁵ Z judikatury také vyplývá, že nestačí pouhý formální odkaz na „objektivní“ zájem dítěte bez toho, aby se skutečně zjišťoval v každém konkrétním případě.

Ve své rozhodovací činnosti klade Soud stále větší důraz na spojení principu zájmu dítěte s právem dítěte na rodinnou péči. V této souvislosti se Soud zabývá jednak samotným vymezením pojmu rodiny a rodičovství a dále zdůrazňuje i pozitivní roli státu při podpoře rodičovství. Ačkoli tradiční pojetí rodiny prošlo v posledních desetiletích značným vývojem, základním prvkem rodinného života

² Jednalo se o nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96 ze dne 9. 4. 1997, 103/1997 Sb., N 41/7 SbNU 279, Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí – maření účelu ústavní výchovy; sp. zn. Pl. ÚS 40/97 ze dne 2. 9. 1998, 223/1998 Sb., N 96/12 SbNU 27, Diferenciace přídavků na děti; nález sp. zn. Pl. ÚS 23/02 ze dne 30. 6. 2004, 476/2004 Sb., N 89/33 SbNU 353, Smluvní rodina; nález sp. zn. Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010, 244/2010 Sb., N 139/58 SbNU 141, Ke lhůtě k popření otcovství.

³ Viz např. nález sp. zn. II. ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005, N 12/36 SbNU 133, Rozhodování soudů o úpravě styku rodičů s nezl. dítětem.

⁴ Vyhlášena jako č. 104/1991 Sb. Viz např. nález sp. zn. II. ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005, N 12/36 SbNU 133, Rozhodování soudů o úpravě styku rodičů s nezl. dítětem.

⁵ Viz např. nález sp. zn. I. ÚS 238/05 ze dne 17. 1. 2006, N 15/40 SbNU 123, K rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem či nález sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010, N 32/56 SbNU 363, Test způsobilosti zasáhnout do zájmu dítěte při rozhodování o střídavé výchově.

je podle Soudu nadále soužití rodičů a dětí, v jehož rámci se má uskutečňovat péče a výchova rodičů, na které mají děti právo.⁶

Ústavní soud zastává, ve shodě s pojetím Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), pojetí, podle kterého ochrana rodinného života ve smyslu čl. 8 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „evropská Úmluva“) spočívá jak v základním právu na nerušený rodinný život, tak i v pozitivních závazcích státu směřujících k podpoře rodinného života.⁷ Mezi tyto závazky Soud zahrnuje i právo rodiče na to, aby byla přijata taková opatření, která mu umožní styk s jeho dítětem a povinnost vnitrostátních orgánů taková opatření přijmout. Tato opatření však nepředstavují donucovací prostředky, k nimž by naopak státní orgány měly přistupovat velmi obezřetně. Ústavní soud v této souvislosti zdůrazňuje, že pokud si soudní moc činí nárok na zasahování do intimních rodinných vztahů, pak by měl být soud kreativní a usilovat o naplnění účelu řízení při současném respektování nejlepšího zájmu dítěte.⁸

Důraz na rodinné prostředí a ochranu rodičovství se stal součástí zejména judikatury týkající se rozhodování soudů o úpravě styku dítěte s rodiči a rozhodování o nařízení ústavní výchovy. Ústavní soud v této souvislosti judikuje, že vytržení dítěte z rodinného prostředí představuje jak zásah do soukromého a rodinného života, tak zásah do osobní svobody: *„Rodinné prostředí je pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze. Posledně uvedené platí především pro zařízení zřizovaná orgány veřejné moci, tedy především ústavní zařízení“*.⁹

Mezi další požadavky, které Soud klade na respektování zájmu dítěte při rozhodování soudů ve věcech ochrany práv dítěte, patří časový faktor z hlediska rychlosti řízení. Nejlepšímu zájmu dítěte podle Soudu odpovídá takový postup orgánů a institucí, kdy vztahy všech zainteresovaných osob jsou uspořádány co nejdříve, aby byl vývoj dítěte co nejméně narušen.¹⁰

⁶ Viz např. náleží sp. zn. II. ÚS 586/06 ze dne 20. 2. 2007, N 33/44 SbNU 399, K úpravě styku dítěte s jeho původním matrikovým otcem, jehož otcovství bylo později popřeno.

⁷ Náleží sp. zn. II. ÚS 586/06 či náleží sp. zn. II. ÚS 3765/11 ze dne 13. 3. 2012, N 52/64 SbNU 645, Rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem.

⁸ Srov. Náleží sp. zn. II. ÚS 3765/11.

⁹ Např. náleží sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009, N 80/53 SbNU 11, K právu dítěte na slyšení v případě zásahu do osobní svobody.

¹⁰ Viz náleží sp. zn. II. ÚS 3765/11 či náleží sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011 ze dne 13. 7. 2011, N 131/62, N 131/62 SbNU 85. Neústavnost předběžného opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem.

Ústavní soud zdůrazňuje také pojetí postavení dítěte jako toho, kdo o sobě také rozhoduje a nikoli pouze toho, o kom se rozhoduje. Tato problematika se promítá především ve vztahu hlediska zájmu dítěte s právem dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení, a výrazněji se prosazuje v judikatuře Ústavního soudu v posledních letech. V jednom ze svých iniciačních rozhodnutí tohoto druhu, v němž se Soud zabýval právem dítěte na slyšení ve vztahu k zásahu do osobní svobody (rozhodování o nařízení ústavní léčby) Soud konstatoval, že v zásadě neexistuje důvod, aby dospělý měl základní právo být slyšen přímo před soudem, když je rozhodováno o omezení jeho osobní svobody, a dítě nikoliv.¹¹

Zájem dítěte může představovat i limit pro tzv. participační práva dítěte. Z tohoto hlediska Ústavní soud uvedl, že „*právo dítěte na slyšení a na účast při jednání soudu nemůže být absolutní. Vždy je třeba přihlédnout k nejlepšímu zájmu dítěte, což je obecný princip regulující veškeré záležitosti týkající se práv dětí.*“¹² Obdobně Ústavní soud uvádí, že ani ustanovení opatrovníka nezbavuje soud povinnosti dítě do řízení zapojit, pokud to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Zároveň Soud však upozorňuje, že případné omezení participačních práv dítěte s ohledem na zájem dítěte, musí být vždy řádně odůvodněno.¹³

1. 2. Pojem zájmu dítěte a jeho postavení ve vztahu k ostatním zájmům

Co se týká samotného pojmu zájem dítěte, judikatura Ústavního soudu pracuje až do roku 2010 převážně s tímto termínem, zatímco až později používá termín nejlepší zájem dítěte. Je to dáno zřejmě i tím, že Soud při interpretaci vychází především z čl. 3, resp. čl. 18 Úmluvy o právech dítěte, jejíž české znění obsahuje termín „zájem dítěte“. ¹⁴ Pozdější judikatura, již významněji ovlivněná i dalšími mezinárodními dokumenty z oblasti ochrany práv dětí, pak po jejich vzoru používá termín nejlepšího zájmu dítěte, jak je formulován i v anglickém znění Úmluvy („the best interest of the

¹¹ Nález sp. zn. II. ÚS 1945/08.

¹² Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014, K právu dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení, jehož se týká; nejlepší zájem dítěte.

¹³ Viz nález sp. zn. I. ÚS 3304/13. Srov. též Nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010, N 172/58 SbNU 503, Právo nezletilého dítěte na slyšení v řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech a Nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010, N 219/59 SbNU 167, K rozhodování o střídavé výchově dítěte a o zjištění názoru dítěte na věc.

¹⁴ Viz text Úmluvy ve Sbírce zákonů č. 104/1991, částka 22.

child“).¹⁵ Pojem nejlepší zájem dítěte je pravděpodobně výstižnější vzhledem k obsahu a účelu Úmluvy a její preambule. Obsahově však v interpretaci těchto pojmů nejsou v judikatuře Soudu rozdíly.

O charakteristiku pojmu zájmu dítěte a jeho významu se Soud pokusil až ve svých posledních rozhodnutích věnovaných právům dětí v soudním řízení a rozhodování o střídavé výchově. V nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13 při posuzování práva dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení Soud odkázal na doporučení Výboru ministrů Rady Evropy ve Směrnici o justici vstřícné k dětem, zdůrazňující pět základních principů při ochraně práv dětí v soudním řízení: princip účasti, nejlepšího zájmu dítěte, důstojnosti, ochrany před diskriminací a vlády práva.¹⁶

Na neurčitost pojmu zájem dítěte Soud poukázal ve věci vedené pod sp. zn. I. ÚS 1506/13, v němž se zabýval posuzováním ústavnosti rozhodování soudů o střídavé výchově. Uvedl zde, že ačkoli zájem dítěte představuje jeden ze základních principů, na kterých je vystaveno současné rodinné právo, není tento pojem v právních předpisech nijak vymezen. V tomto případě Soud odkázal na komentář Výboru OSN pro práva dítěte, podle kterého je koncept nejlepšího zájmu dítěte flexibilní a adaptabilní: *„Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte.“*¹⁷ Tímto způsobem by měly obecné soudy přistupovat k aplikaci zájmu dítěte při rozhodování ve věcech péče o dítě. Podrobněji se Soud pojmem zájmu či nejlepšího zájmu nezabýval a jeho interpretace je založena na principech vyslovených v jednotlivých kauzách.

S otázkou interpretace principu zájmu dítěte úzce souvisí problematika řešení případného konfliktu zájmu dítěte s jinými právně chráněnými zájmy. Ústavní soud se přímo k řešení tohoto konfliktu vyjádřil v případě kolize zájmu dítěte a zájmu společnosti (v daném případě zájmu společnosti na

¹⁵ Obdobně francouzské znění obsahuje termín „supérieur“. Viz Office of the High Commissioner for Human Rights, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> (anglické znění).
<http://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx> (francouzské znění)

¹⁶ Směrnice (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice) dostupná na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Guidelines%20on%20child-friendly%20justice%20and%20their%20explanatory%20memorandum%20_4_.pdf

¹⁷ Cit. z nálezu sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014, K rozhodování soudů o střídavé výchově. Komentář (General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para 1)) dostupný na http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

*„ochraně před nebezpečím, které pro společnost představují mladiství na útěku z ústavní výchovy“).*¹⁸

Učinil tak v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/96, v němž vyslovil zásadu, že při poměřování těchto dvou v kolizi stojících zájmů, je třeba považovat za převažující zájem dítěte. Vodítkem pro tento závěr pro Soud byla aplikace čl. 3 odst. 1 Úmluvy.¹⁹ V dalších rozhodnutích ovšem tento závěr již nebyl zopakován a přístup Ústavního soudu k postavení principu zájmu dítěte ve vztahu k dalším zájmům není konzistentní.

Na straně jedné Soud vyjádřil názor, že zájem dítěte je *„nejvyšším imperativem“* - konkrétně při rozhodování o ústavnosti předběžného opatření ve věcech péče o nezletilé.²⁰ Pojetí zájmu dítěte jako nejvyššího imperativu pak Soud zopakoval v několika dalších případech, a to při posuzování práva dítěte na slyšení, kdy však zároveň zdůraznil, že konečné hodnocení zájmu nezletilého dítěte, jež je nejvyšším imperativem, náleží obecnému soudu.²¹

V jiných případech Soud zájem dítěte považuje za *„převažující“* zájem či zájem *„převyšující“* zájmy ostatních účastníků řízení.²²

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/09 Ústavní soud pak vyjádřil pojetí, podle kterého čl. 3 odst. 1 Úmluvy přiznává zájmu dítěte *„privilegované – nikoliv však absolutní – postavení.“* S odkazem na judikaturu ESLP Ústavní soud v této kauze zdůraznil nutnost brát ohled na spravedlivou rovnováhu, které musí být dosaženo mezi konkurujícími si zájmy jednotlivce a společnosti.²³

Obdobně se pak Soud vyjádřil k postavení principu zájmu dítěte ve vztahu k ochraně rodinného života, když konstatoval, že *„zájem dítěte je předním kritériem při poskytování ochrany rodinnému životu členů rodiny, nicméně při zohledňování tohoto zájmu nelze*

*pomíjet i práva rodičů, resp. zákonných zástupců (čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte).“*²⁴

¹⁸ Nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96.

¹⁹ Nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96 ze dne 9. 4. 1997.

²⁰ Srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010, N 146/58 SbNU 227, K otázce předběžného opatření ve věcech péče o nezletilé ve vztahu k právům rodičů, dětí a problematice spravedlivého procesu či nález sp. zn. III ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011

²¹ Nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 či nález sp. zn. I. ÚS 2661/10.

²² Nález sp. zn. I. ÚS 987/07 ze dne 28. 2. 2008, N 42/48 SbNU 495, Oprávnění obecného soudu uložit pořádkovou pokutu muži, který se odmítá podrobit odebrání vzorků DNA v řízení o určení otcovství a nález sp. zn. II. ÚS 3765/11.

²³ Nález sp. zn. Pl. ÚS 15/09.

²⁴ Nález sp. zn. II. ÚS 568/06.

Pokud je ovšem v sázce ochrana zdraví a života dítěte, Soud judikoval, že takový zájem je dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv a převažuje nad zájmem rodičů (v daném případě se jednalo o právo rodičů odmítajících léčbu).²⁵

Jak je patrné, princip zájmu dítěte vystupuje v některých případech samostatně, zatímco v jiných je interpretován v úzké souvislosti s jinými principy ochrany práv dítěte (zejména s tzv. participačními právy či právem na ochranu soukromého a rodinného života). Právě z hlediska jejich možného konfliktu je velmi důležité zvažovat zájem dítěte v každém případě individuálně s ohledem na konkrétní okolnosti.

1. 3. Oblasti interpretace a právní zakotvení

Z výše uvedeného také vyplývá, v jakých případech se Ústavní soud interpretací principu zájmu dítěte zabýval. V rámci konkrétní kontroly norem interpretoval zájem dítěte zejména v souvislosti s posuzování ústavnosti ustanovení § 171 odst. 1 písm. d) trestního zákona v části, podle které bylo trestné i maření účelu ústavní výchovy a při posuzování ústavnosti lhůty k popření otcovství.²⁶ V rámci abstraktní kontroly norem posuzoval Soud ústavnost zákonné úpravy institutu smluvní rodiny.²⁷

Při rozhodování o ústavních stížnostech se jednalo o různé oblasti, které lze shrnout do několika základních skupin:

Nejpočetnější skupinu případů tvoří přezkum rozhodnutí o úpravě styku rodičů s dětmi. Další významnou skupinu tvoří rozhodnutí o předběžných opatřeních ve věcech nezletilých, a to především rozhodnutí o oddělení dětí od rodičů a umístění dětí do ústavního zařízení. Soud dále interpretoval zájem dítěte ve vztahu k právu dítěte znát své rodiče a k právu na jejich péči (čl. 7 Úmluvy), a to v případech řízení o určení, resp. popření otcovství.

Princip zájmu dítěte Soud interpretoval také v souvislosti s několika dalšími otázkami, např. v případě omezení vycestovat z ČR v době rozhodování soudu o úpravě poměrů dítěte.²⁸

²⁵ Nález sp. zn. III. ÚS 459/03, N 117/34 SbNU 223, Právo rodičů odmítajících léčbu nezletilého dítěte.

²⁶ Nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96 a nález sp. zn. Pl. ÚS 15/09.

²⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 23/02.

²⁸ Nález sp. zn. II. ÚS 2471/10 ze dne 3. 3. 2011, N 34/60 SbNU 417, Omezení možnosti vycestovat z ČR v době rozhodování soudu o úpravě poměrů nezletilého dítěte.

Dalšími oblastmi judikatury, v nichž Soud interpretuje zájem dítěte, je jednak role orgánů veřejné moci při rozhodování ve věcech dětí, a dále rozhodnutí týkající se participačních práv dítěte a rozhodování o střídavé výchově. Vzhledem k významu těchto oblastí jim budou věnovány samostatné analýzy.

Základními ustanoveními, o která se Ústavní soud při interpretaci zájmu dítěte opírá, jsou především:

1. Čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (zájem dítěte jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí) a čl. 18 této Úmluvy (uznání zásady společné a prvotní odpovědnosti obou rodičů za výchovu a vývoj dítěte). Dále též čl. 7 (právo dítěte znát své rodiče a právo na jejich péči) a čl. 9 (právo dítěte nebyt odděleno od svých rodičů proti jejich vůli a právo odděleného dítěte na pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči) Úmluvy o právech dítěte.²⁹
2. Ve vztahu k ochraně soukromého a rodinného života Soud odkazuje především na čl. 8 evropské Úmluvy.³⁰ V souvislosti s požadavky kladenými na soudní řízení ve věcech dítěte Ústavní soud odkazuje i na závazky vyplývající pro ČR z Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.³¹
3. Dalšími aplikovanými ústavními zakotveními jsou zejména čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) (ochrana rodičovství a rodiny; právo rodičů na péči o děti a jejich výchovu a právo dětí na rodičovskou výchovu a péči, odloučení dětí od rodičů); jakož i čl. 10 odst. 2 Listiny (ochrana soukromého a rodinného života); případně též čl. 36 Listiny (právo na soudní a jinou právní ochranu).
4. Základní zákonnou úpravou, na níž Soud odkazuje, je zákon o rodině a od účinnosti nového občanského zákoníku též úprava rodinného práva a vztahů dětí a rodičů v něm obsažená.³²

2. Interpretace zájmu dítěte v řízení o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem

V řízení o kontrole norem se Ústavní soud zabýval interpretací zájmu dítěte pouze v několika případech. Mezi nejvýznamnější patří nálezný sp. zn. Pl. ÚS 31/96, v němž Soud řešil m. j. otázku

²⁹ Úmluva o právech dítěte, vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.

³⁰ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.

³¹ Evropská úmluva o výkonu práv dětí, vyhlášená pod č. 54/2001 Sb. m. s.

³² Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

konfliktu mezi zájmem dítěte a zájmem společnosti a nálezn. zn. Pl. 23/02, v němž se zabýval zákonnou úpravou smluvní rodiny.

2. 1. Konflikt zájmu dítěte se zájmem společnosti

Ústavní soud se poprvé podrobněji zabýval interpretací principu zájmu dítěte v souvislosti s posuzováním ústavnosti ustanovení § 171 odst. 1 písm. d) trestního zákona v části, podle které bylo trestné i maření účelu ústavní výchovy.³³ Novela trestního zákona provedená zákonem č. 152/1995 Sb., doplnila s účinností od 1. 9. 1995 napadené ustanovení tak, že rozšířila ochranu soudních rozhodnutí proti maření účelu nebo ztěžování jejich výkonu také o ochranu soudního rozhodnutí nařizujícího ústavní výchovu.

Návrh na zrušení uvedeného ustanovení podal Okresní soud v Kutné Hoře v souvislosti s projednáváním trestní věci proti obžalovanému mladistvému, svěřenci výchovného ústavu. Na mladistvého byla podána obžaloba pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle napadeného ustanovení, kterého se měl dopustit tím, že se ve stanovené lhůtě nevrátil z dovolené zpět do ústavu, ačkoli měl soudně nařízenou ústavní výchovu.³⁴

V posuzované věci Soud vyslovil výchozí princip pro řešení konfliktu zájmu dítěte a zájmu společnosti (v tomto případě vyjádřený zákonodárcem jako zájem na „ochraně společnosti před nebezpečím, které pro společnost představují mladiství na útěku z ústavní výchovy“)³⁵. Konstatoval, že při poměrování těchto dvou v kolizi stojících zájmů, je třeba považovat za převažující zájem dítěte. Vycházel přitom z aplikace čl. 3 odst. 1 Úmluvy. Soud zdůraznil především rozdíl mezi ochrannými opatřeními, ukládanými podle trestního zákona, a ústavní výchovou jako institutem rodinného práva. Zatímco ochranná opatření jsou druhem trestněprávní sankce a jejich uložení je podmíněno již spáchaným trestným činem a odsouzením za něj (popř. činem, který by byl činem trestným), ústavní výchova je opatřením výchovným, nikoli represivním. Podle Soudu nelze ústavní výchovu chápat jako formu sankce nebo povinnosti uložené dítěti. Je třeba na ní nahlížet jako na krajní případ řešení řádně nezajištěné výchovy dítěte tak, jak to má na mysli Úmluva.

³³ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

³⁴ Nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96.

³⁵ Nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96.

Soud se dále vyjádřil k aplikovatelnosti čl. 3 odst. 1 Úmluvy. Konstatoval, že „*toto ustanovení má povahu normy vnitrostátně bezprostředně použitelné („self-exekuting“)*. *K přímému použití je uvedená norma způsobilá s ohledem na svou dikci (...zájem dítěte...při jakékoli činnosti), která je dostatečně a tolik jasná, aby povinné subjekty, jimž je adresována – subjekty vnitrostátní – byly schopny upravit odpovídajícím způsobem své chování.*“³⁶ Z hlediska zájmu dítěte nelze dle Soudu považovat za přiměřené takové řešení, které kriminalizuje mladistvého, který se z jakýchkoli důvodů, nedokáže vyrovnat s nařízenou ústavní výchovou. Z uvedených důvodů Soud napadené ustanovení trestního zákona zrušil.

2. 2. Podmínka zákonné úpravy smluvní rodiny

Skutečnost, že pouze formální použití kritéria zájmu dítěte může být v rozporu s ochranou jeho práv, dokládá nálezný sp. zn. Pl. ÚS 23/02.³⁷ Soud jím na návrh prezidenta republiky zrušil několik ustanovení zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, které upravovaly možnost, aby diagnostický ústav umístil dítě ve smluvní rodině.

Napadený zákon zavedl do právního řádu ČR nový institut „smluvní rodiny“ bez toho, že by blíže upravil jeho obsah. Zákon nevymezil práva a povinnosti členů smluvní rodiny a dítěte ani vztahy mezi smluvní rodinou, diagnostickým ústavem a zákonnými zástupci dítěte. V podstatě jedinými kritérii, která zákon pro umístění dítěte do smluvní rodiny stanovil, byly podmínky, že se bude jednat o „*zvlášť odůvodněné případy*“ či „*vyžaduje-li to zájem dítěte*“³⁸ Jiné předpoklady zákon nestanovil a zmocnil Ministerstvo práce a sociálních věcí, aby vyhláškou stanovilo „*podrobnosti pro výběr a přípravu smluvních rodin a podrobnosti spolupráce a kontroly těchto rodin s diagnostickým ústavem*“.

³⁹ Z obecné a neúplné zákonné úpravy vyplývalo, že vyhláška by nestanovila pouze podrobnosti, ale základní podmínky pro umístění dítěte do smluvních rodin.

Ústavní soud shledal návrh na zrušení napadené úpravy smluvní rodiny jako důvodný. Argumentoval tím, že umístění dítěte do smluvní rodiny na základě smlouvy mezi diagnostickým ústavem a smluvní rodinou bez dostatečné zákonné úpravy včetně soudní kontroly je v rozporu s čl. 4 Ústavy a

³⁶ Nález sp. zn. Pl. ÚS 31/96.

³⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 23/02.

³⁸ § 5 odst. 1 a § 8 odst. 4 zákona o výkonu ústavní výchovy.

³⁹ § 41 odst. 2 zákona o výkonu ústavní výchovy.

čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny, z nichž vyplývá, že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Pokud napadený zákon svěřuje diagnostickému ústavu pravomoc umístit dítě ve smluvní rodině, dochází k významnému zásahu do rozhodovací pravomoci soudu. Taková úprava je v rozporu s čl. 9 Úmluvy a představuje porušení závazků vyplývajících z Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

Soud shledal vymezení pojmu smluvní rodiny v napadeném zákoně jako neurčité, stejně jako vymezení podmínek, za nichž lze dítě do smluvní rodiny umístit („*ve zvlášť odůvodněných případech, vyžaduje-li to zájem dítěte*“). Napadená úprava tak dle Soudu odporovala principu právní jistoty a principům právního státu.

Svou argumentaci Ústavní soud podpořil důrazem na zájem dítěte dle čl. 3 Úmluvy: „*Ve světle tohoto ustanovení (...) právní úprava výběru, přípravy a kontroly smluvních rodin musí sledovat jeden základní cíl, a to ochranu dítěte v tom směru, aby při péči v rámci smluvní rodiny neutrpělo jakoukoliv újmu. Všechny důležité otázky týkající se ochrany zájmů dítěte byly až dosud upraveny zákonem a není důvod, proč by právě v případě smluvních rodin měla postačovat pouze podzákoná úprava.*“⁴⁰

3. Zájem dítěte v řízení o ústavních stížnostech

V řízení o ústavních stížnostech se Ústavní soud zabýval respektováním principu zájmu dítěte při rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodičů s dítětem, ve vztahu k ochraně rodičovství a v případech oddělení dítěte od rodičů a jeho umístění do ústavní výchovy. V těchto kauzách vyslovil zásadní principy pro interpretaci a aplikaci zájmu dítěte jako základního hlediska při ochraně práv dětí.

3. 1. Zájem dítěte při rozhodování soudů o úpravě styku rodičů s dítětem

Početnou skupinou případů, v nichž Soud hodnotí respektování principu zájmu dítěte, tvoří rozhodování soudů o úpravě styku dítěte s rodiči. Tak například v nálezu sp. zn. I. ÚS 112/9 Soud

⁴⁰ Nález sp. zn. Pl. ÚS 23/02.

konstatoval, že neumožnění styku s nezletilým dítětem v důsledku nečinnosti obecného soudu představuje porušení Úmluvy přinejmenším v jejím čl. 9 odst. 3.⁴¹

V pozdější judikatuře vícekrát citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 363/03 Soud vyjádřil zásadu, že „není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihnout situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. Je proto úkolem obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajících zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi. Na tom nemůže nic měnit ani to, že se rodiče nejsou schopni na takovémto uspořádání sami dohodnout. To je dáno především tím, že dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, a tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy (...).“⁴²

V daném Soud případě konkrétně vyslovil, že školní docházka nemůže být sama o sobě důvodem pro výrazné omezení styku otce s nezletilým dítětem, které je v péči matky, neboť je nutné se zabývat širšími okolnostmi a jejich dopadem na nezletilého.

Ve věci sp. zn. I. ÚS 48/04 Soud konstatoval, že závěr odvolacího soudu, který zúžil právo otce stýkat se s nezletilou dcerou výlučně poukazem na to, že dítě se musí připravovat na vyučování ve stejném prostředí a za stejných podmínek, je jednostranný, nerespektující dostatečně zájem nezletilé, který je zásadním hlediskem i pro rozhodování Ústavního soudu. V tomto nálezu Soud uvedl závěr, zopakovaný i v další judikatuře: „zájmem dítěte je nepochybně, aby bylo v péči toho z rodičů, který uznává roli a důležitost rodiče druhého v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem.“⁴³

Obdobně ve v nálezu sp. zn. II. ÚS 554/04 Soud vyslovil názor, že omezení styku nelze odůvodnit argumentací, že existují problémy s předáním dětí matce v určitou dobu, pokud otec nastupuje noční

⁴¹ Nález sp. zn. I. ÚS 112/97, N 35/10 SbNU 229, Právo na styk s rodiči podle čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte.

⁴² Nález sp. zn. II. ÚS 363/03.

⁴³ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005, N 19/36 SbNU 247, Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem. Viz též např. nález sp. zn. I. ÚS 1206/09.

směnu. Zdůraznil, že úkolem soudů „je totiž upravit styk rodičů s dětmi, a nikoli jej omezit či dokonce vyloučit.“⁴⁴

V další judikatuře Soud také upozornil, že není dostačující, pokud soudy výše uvedené zásady pouze formální přejímají tím, že je sice uvedou ve svých rozhodnutích, avšak ve skutečnosti rozhodují ve „standardním“ modelu styku. V nálezu sp. zn. I. ÚS 238/05 např. konstatoval, že závěr soudu prvního stupně, že „vztahy mezi rodiči a zejména nový režim dítěte a matky neumožňují tak rozsáhlý styk, ale že je nezbytná změna úpravy směrem ke standardní úpravě“ aniž by tento soud odůvodnil, z jakých důvodů přijatá úprava vystihuje potřeby nezletilého, nerespektuje závěry, obsažené ve výše uvedeném nálezu sp. zn. II. ÚS 363/03. Nadto Ústavní soud obecným soudům vytkl, že z odůvodnění jejich rozhodnutí je zřejmé, že nepřihlížely ani tak k zájmům dítěte, ale především k zájmu matky.⁴⁵

Specifické požadavky ve vztahu k respektování zájmu dítěte Soud vyslovil také pro předběžná opatření upravující styk rodičů s dětmi. V nálezu sp. zn. I. ÚS 618/05 zdůraznil nutnost interpretace účelu předběžného opatření v souladu se zájmem dítěte jako základním smyslem péče rodičů: „Ústavní soud ve věcech péče o nezletilé poukazuje na nutnost použití takové interpretace účelu předběžného opatření v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jejímž výsledkem rozhodně nemůže být minimální míra ochrany základních práv jako určitého standardu.“⁴⁶

Později na tento závěr Soud navázal u hodnocení ústavnosti předběžného opatření týkajícího se odnětí dítěte z péče matky a odevzdání do ústavní péče v nálezu sp. zn. II. ÚS 2546/10. Zdůraznil zde, že v případě, kdy se soudní spor týká nezletilých dětí, je třeba „vždy postupovat s ohledem na jejich ústavně chráněný zájem (srov. čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte). Odnětí dítěte z péče rodičů je nejzávažnějším zásahem do rodinného života, a je proto nezbytné, aby toto opatření, jakož i prostředky dané právními předpisy k jeho realizaci byly správně interpretovány a následně aplikovány.“⁴⁷

⁴⁴ Nález sp. zn. II. ÚS 554/04 ze dne 11. 5. 2005, N 106/37 SbNU 397, Právo otce dítěte, které bylo svěřeno do péče matky, na úpravu styku s ním.

⁴⁵ Nález sp. zn. I. ÚS 238/05.

⁴⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 618/05 ze dne 7. 11. 2006, N 204/43 SbNU 279, Úprava styku s nezletilým dítětem na základě předběžného opatření.

⁴⁷ Nález sp. zn. II. ÚS 2546/10.

3. 2. Zájem dítěte ve vztahu k ochraně rodinného života

V problematice kauze vedené pod sp. zn. II. ÚS 568/06 se Soud zabýval zájmem dítěte ve spojitosti s ochranou rodinného života a konfliktu zájmů mezi členy biologické a sociální rodiny. Ústavní soud zde zrušil rozsudek Krajského soudu v Plzni, jímž jako soud odvolací rozhodl o svěřeni nezletilé do výchovy stěžovatelky (biologické babičky nezletilé) a stanovil její styk s vedlejším účastníkem (původní matrikový otec). Konflikt mezi stěžovatelkou a vedlejším účastníkem vyvstal po tragické smrti matky nezletilé, která žila nikoli se svým manželem (vedlejší účastník), ale se synem stěžovatelky.

Navíc poté, co stěžovatelka podala návrh na popření otcovství vedlejšího účastníka, bylo v tomto řízení určeno, že biologickým otcem nezletilé není vedlejší účastník, ale zesnulý syn stěžovatelky. Krajský soud své rozhodnutí odůvodnil tím, že úpravu styku s vedlejším účastníkem považuje za opatření chránící zájem dítěte. Přihlédl přitom zejména ke znaleckému posudku, podle kterého bylo v zájmu nezletilé zachovat co nejširší kontakt se všemi zúčastněnými, a co do právního základu odkazem na čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

Ústavní soud se se závěry krajského soudu neztotožnil. Konstatoval, že ačkoli tradiční pojetí rodiny prochází v posledních desetiletích vývojem a právní ochranu jako rodina požívá i společenství osob pokrevně nepříbuzných, mezi kterými existují citové a další vazby, základním prvkem rodinného života je nadále soužití rodičů a dětí. S odkazem na judikaturu ESLP Ústavní soud vyslovil, že v případě konfliktu zájmu osob pokrevně příbuzných, u kterých prokazatelně existují i sociální vazby, se zájmem osob nepříbuzných, mezi nimiž a dítětem se také vytvořily vazby, které by jinak naplňovaly rysy de facto rodinných svazků, je třeba poskytnout ochranu těm rodinným vztahům, které naplňují i vztah pokrevního příbuzenství.⁴⁸ Z evropské judikatury také vyplývá, že na vztahy dětí a jejich prarodičů, s nimiž určitou dobu žily, lze vztáhnout stejnou ochranu, jako na vztah mezi rodiči a dětmi.⁴⁹

V tomto později vícekrát citovaném nálezu Soud dále zdůraznil, že *„jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí stát v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a musí přijmout vhodná opatření za účelem sloučení biologické rodiny s dítětem (např. rozsudek ve věci Kutzner proti SRN, odst. 61). Je tedy povinností státu poskytnout takovému vztahu specifickou ochranu, a to i před*

⁴⁸ Nález sp. zn. II. ÚS 568/06. Rozsudek ESLP ze dne 27. 10. 1994, *Kroon a další v. Nizozemí* (stížnost č. 18535/91).

⁴⁹ Nález sp. zn. II. ÚS 568/06. Rozsudek ESLP ze dne 9. 6. 1998, *Bronda v. Itálie* (stížnost č. 22430/93).

zásahy ze strany třetích osob. Tím spíš stát nesmí právními nástroji vytvořit situaci, která by kvalitu, ba integritu, rodinného života oslabovala a vztahy v takové rodině narušovala.“⁵⁰ Právě k takovému postupu mělo dle Soudu dojít ze strany odvolacího soudu stanovením pravidelného styku nezletilé s vedlejším účastníkem. Soud vyslovil závěr, že sice „v obecné rovině lze souhlasit s tím, že zájem dítěte je předním kritériem při poskytování ochrany rodinnému životu členů rodiny, nicméně při zohledňování tohoto zájmu nelze pomíjet i práva rodičů, resp. zákonných zástupců (čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte).“

V této kauze vyjádřil Soud další zásadu týkající se rozhodování ve věcech péče o děti – zvýšené nároky na rychlost řízení, jehož účelem má být zejména co nejrychlejší stabilizace výchovných poměrů: „V opačném případě hrozí v rovině fakticity riziko vytvoření jistého "začarovaného kruhu", kdy plynutím času, v němž dítě setrvává mimo prostředí biologické (příbuzenské) rodiny, dochází k vytváření nového životního prostoru dítěte, čímž se následně komplikují opatření vedoucí k ochraně rodinného života biologické rodiny.“⁵¹ Na tomto stavu se Soudu v dané věci podílely jak obecné soudy, tak i orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Vztah zájmu dítěte k ochraně rodinného života Soud zdůraznil také v kauze pod sp. zn. II. ÚS 3765/11, v níž se zabýval ústavností výkonu rozhodnutí (uložení donucovací pokuty) o úpravě styku rodičů s dítětem. Uvedl zde, že „zásah do práva na rodinný život představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte (viz rozhodnutí velkého senátu ESLP ve věci *Scozzari a Giunta vs. Itálie* ze dne 13. 7. 2000).“⁵²

V návaznosti na předchozí nálezy Soud konstatoval, že základní právo na nerušený rodinný život jako subjektivní veřejné právo ve shodě s judikaturou ESLP⁵³ chrání také právo rodiče na přijetí opatření ze strany státních orgánů směřujících k jeho obnovenému soužití s dítětem, a to v co nejkratší době, s ohledem na to, že prostý běh času může vést k nenapravitelným důsledkům pro vztahy mezi dětmi a rodičem, který s nimi nežije.⁵⁴ „Z čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod tak vyplývá právo rodiče na to, aby byla přijata opatření, která mu umožní styk s jeho dítětem, i povinnost vnitrostátních orgánů taková opatření přijmout. Dle ESLP je třeba na tyto zásady nahlížet tak, že se

⁵⁰ Nález sp. zn. II. ÚS 586/06.

⁵¹ Nález sp. zn. II. ÚS 586/06.

⁵² Nález sp. zn. II. ÚS 3765/11.

⁵³ Rozsudek ESLP ze dne 22. 6. 1989, *Eriksson v. Švédsko* (stížnost č. 11373/85).

⁵⁴ Rozsudek ESPL ze dne 25. 1. 2000, *Ignaccolo-Zenide v. Rumunsko* (stížnost č. 31679/96).

uplatní též v případě sporů mezi rodiči ohledně styku s dítětem (viz rozhodnutí ve věci Mihailova proti Bulharsku ze dne 12. 1. 2006).“⁵⁵

Soud zároveň uvedl, že povinnost státních orgánů přijmout uvedená opatření není absolutní a významným faktorem je spolupráce zúčastněných osob. Podle Soudu mají státní orgány sice vyvíjet snahu, aby této spolupráci napomohly, ale jejich povinnost využít donucovacích prostředků není neomezená: „*musí brát ohled na zájmy, práva a svobody dotčených osob a zejména na nejvyšší zájem dítěte a jeho práva, která mu přiznává čl. 8 Úmluvy (viz rozhodnutí ve věci Voleský proti České republice ze dne 10. 6. 2003). ESLP ve své judikatuře konstantně připouští, že v této citlivé oblasti je k donucovacím prostředkům třeba přistupovat s maximální opatrností (rozhodnutí ve věci Reigado Ramos proti Portugalsku ze dne 22. 11. 2005) a že čl. 8 Úmluvy v žádném případě neopravňuje rodiče k tomu, aby vyžadoval přijetí opatření, jež by poškozovala zdraví a rozvoj dítěte (rozhodnutí velkého senátu ve věci Elsholz proti Německu ze dne 13. 7. 2000)“⁵⁶ Podstatné je, aby státní orgány přijaly za účelem usnadnění styku veškerá opatření, která od nich bylo možné v daném případě rozumně očekávat s tím, že vhodnost opatření se posuzuje podle rychlosti jeho provedení.⁵⁷*

K ochraně rodinného života se Ústavní soud vyjádřil také v rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 1945/08, v němž posuzoval ústavnost nařízení ústavní výchovy (omezení osobní svobody) ve vztahu k právu dítěte na slyšení. V tomto nálezu byl zrušen rozsudek Krajského soudu v Praze, kterým byl k odvolání matky nezletilého zamítnut její návrh na zrušení ústavní výchovy nezletilého. Ústavní soud zde zdůraznil, že vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí představuje „*nejen zásah do soukromého a rodinného života, ale do jisté míry i zásah do osobní svobody. Tak je tomu rozhodně v situaci, když dítě se svým odnětím z rodinného prostředí nesouhlasí a je lhostejné, do jaké míry je toto rodinné prostředí prospěšné zájmům dítěte, které má stát povinnost upřednostňovat. V každém případě je ale dítě vytrháváno z prostředí, ve kterém je zvyklé žít a projevovat se a je možné předpokládat, že v něm bude mít zájem žít a rozvíjet se i nadále. Rodinné prostředí je tedy pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze. Posledně uvedené platí především pro zařízení zřizovaná orgány veřejné moci, tedy především ústavní zařízení, která mají (nutně) vlastní režim, který vnucují (v souladu se zákonem) svým chovancům.“⁵⁸*

⁵⁵ Nález sp. zn. II. ÚS 3765/11.

⁵⁶ Nález sp. zn. II. ÚS 3765/11.

⁵⁷ Rozsudek ESLP ze dne 27. 6. 2000, *Nuutinen v. Finsko* (stížnost č. 32842/96), rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2000, *Maire v. Portugalsko* (stížnost č. 48206/99).

⁵⁸ Nález sp. zn. II. ÚS 1945/08.

Tento závěr se stal jedním z východisek pro rozhodování Soudu o ústavnosti rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy a podobných opatření u nezletilých.

3. 3. Předběžná opatření o oddělení dětí od rodičů a umístění dítěte do ústavní výchovy

Významnými nálezy, v nichž se Soud zabýval zájmem dítěte ve vztahu k odloučení dítěte od matky krátce po porodu a jeho umístění v kojeneckém ústavu byla rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a sp. zn. II. ÚS 2546/10. V prvně uvedeném nálezu Soud přezkoumával ústavnost usnesení Obvodního soudu pro Prahu 9, kterým bylo na základě podnětu sociálního odboru městské části Praha 6 vydáno předběžné opatření podle § 76a o. s. ř., že se nezletilá dcera stěžovatelky (matky) odevzdává krátce po narození do péče kojeneckého, a proti dalším navazujícím rozhodnutím tohoto soudu, jimiž bylo trvání předběžného opatření opakovaně prodlužováno. Ústavní stížnost směřovala také proti usnesením Městského soudu v Praze, kterým byla odmítnuta odvolání stěžovatelky proti usnesením soudu prvního stupně.

Ve všech případech obvodní soud odůvodnil vydání předběžného opatření i prodlužování jeho platnosti ze stejných důvodů – tím, že nezletilá byla bezprostředně ohrožena na životě, neboť "*nebyly zjištěny podmínky, ve kterých chce matka (o dítě) pečovat*", přičemž stávající bydlení a sociální situace matky je zcela nevyhovující, a rovněž že "*osobnost matky neskýtá záruku řádného... vývoje dítěte, zejména takto útlého věku*".⁵⁹ Posléze bylo zahájeno řízení ve věci nařízení ústavní výchovy a nezletilý byl ustanoven opatrovník městská část Praha 9. Dalšími usneseními bylo trvání předběžného opatření prodlužováno s poukazem na nespolupráci matky a jejích rodičů s orgány sociálně-právní ochrany dětí a na neprokázání řádných bytových a sociálních podmínek. Rozsudkem ze dne 11. listopadu 2009 obvodní soud nařídil nad výchovou nezletilý ústavní výchovu. Městský soud však usnesením ze dne 25. února 2010 tento rozsudek zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Městský soud v Praze následně opakovaně odmítal odvolání stěžovatelky proti nařízení předběžného opatření pro „bezpředmětnost“ s odůvodněním, že předběžné opatření již uplynutím jednoho měsíce ode dne jeho vydání zaniklo a usnesení o prodloužení předběžného opatření napadeno nebylo.

Ústavní soud shledal ústavní stížnost jako důvodnou a napadená rozhodnutí zrušil pro nezákonné a neústavní pokračující odloučení dítěte od matky a jeho umístění v kojeneckém ústavu, které bylo

⁵⁹ Nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

porušením celé řady ústavně zaručených práv, včetně čl. 3 Úmluvy. Upozornil, že závěr obvodního soudu, že matka neposkytla dostatečné záruky péče o dítě, neměl oporu ve spise. Ze skutečnosti, že matka odmítala spolupracovat s pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nelze usuzovat, že se nebude schopna o něj postarat.

Soud zdůraznil, že nikoho nelze nutit, aby „využíval všech výhod, které mu současná civilizační úroveň nabízí, přičemž zájem dítěte, aby mělo zajištěnu „kvalitní“ soudobou péči (z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychováváno vlastními rodiči. Jinými slovy řečeno, odnětí dítěte rodičům z důvodu ohrožení na životě nemůže být v demokratické společnosti založeno pouze na srovnání předpokládané životní úrovně dítěte s úrovní, kterou by v rámci společnosti mohlo dosáhnout jinde.“⁶⁰

Vazba mezi matkou a dítětem jedním z prvořadých předpokladů vývoje lidského jedince, zdůraznil Soud. Porušení této nejpřirozenější lidské vazby je zákonem umožněno pouze v případě absolutní absence péče či její naprosté nedostatečnosti a pouze v případě, že je dítě ohroženo bezprostředně, přičemž takový postup je třeba považovat za *ultima ratio*.

Na tyto závěry Soud navázal při posuzování další ústavní stížnosti téže stěžovatelky opět proti rozhodnutím obecných soudů týkajícím se odevzdání její dcery do kojeneckého ústavu. V mezidobí od vydání uvedeného zrušujícího nálezu obvodní soud totiž vydal další předběžné opatření, kterým uložil stěžovatelce povinnost ponechat dceru v kojeneckém ústavu s tím, že opatření pozbývá platnosti pravomocným rozhodnutím ve věci samé, přičemž tak reagoval na zrušující rozhodnutí městského soudu o nařízení ústavní výchovy. O odvolání stěžovatelky rozhodl městský soud tak, že rozhodnutí soudu prvního stupně změnil tak, že až do pravomocného rozhodnutí ve věci samé, se nezletilá umísťuje do kojeneckého ústavu.

Ústavní soud nálezem sp. zn. II. ÚS 2546/10 zrušil i tato rozhodnutí. Zdůraznil přitom, že odnětí dítěte z péče rodičů je nejzávažnějším zásahem do rodinného života, a proto je nezbytné, aby se takové opatření opíralo o dostatečně závažné argumenty motivované zájmem dítěte, které však dané věci neshledal.

Konstatoval naopak, že zásah obecného soudu, který stěžovatelce odňal možnost, aby po porodu pečovala o své dítě, je nepřiměřený. Stěžovatelce nebyla vůbec dána možnost, aby prokázala, jak by se o nezletilou byla schopna postarat. Ústavní soud zdůraznil, že na výchovnou nezpůsobilost matky a ohrožení příznivého vývoje dítěte nelze usuzovat pouze ze zjištění, že se matka odmítá podrobit

⁶⁰ Nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

šetření ohledně svých bytových a sociálních podmínek. Avšak ani případné zjištění o nevyhovujících sociálních a bytových podmínkách bez patřičně nabídnuté pomoci příslušných úřadů by samo o sobě nenaplnilo předpoklady pro odejmutí nezletilé stěžovatelce. Ústavní soud dospěl k závěru, že soudy interpretovaly podmínky pro vydání předběžného opatření ve věci péče o nezletilou v rozporu s jejím ústavně chráněným zájmem garantovaným čl. 3 Úmluvy, neboť rozhodly o jejím ponechání v zařízení bez existence relevantních zákonných důvodů. Konstituováním pokračujícího odloučení dítěte od matky pak bylo porušeno jejich ústavně zaručené právo na respektování soukromého a rodinného života dle čl. 8 evropské Úmluvy a čl. 10 Listiny ve spojení s dalšími ustanoveními na ochranu rodinného života.⁶¹

Závěry z těchto rozhodnutí Soud aplikoval též ve věci pod sp. zn. III. ÚS 3363/10, v níž pro rozpor s čl. 3 Úmluvy zrušil předběžné opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny z důvodu odmítání styku s otcem.

V dané věci se jednalo o případ, kdy nezletilý byl na základě předběžného opatření nařízeného Krajským soudem v Ostravě – pobočka v Olomouci umístěn do psychiatrické léčebny. Krajský soud odůvodnil toto opatření tím, že v souladu se znaleckým posudkem se *"při komplexním zhodnocení věci jako prognosticky jediné možné opatření jevílo dočasné vynětí nezletilého z matčiny péče a jeho umístění do neutrálního léčebného zařízení, jehož výsledkem by mělo být zjištění, kdo z rodičů má za vzniklé situace lepší předpoklady pro výchovu nezletilého"*.⁶² Na tomto základě shledal odvolací soud nutnost zatímně upravit poměry účastníků nařízením předběžného opatření, jehož cílem je *"zamezit negativnímu působení matky na nezletilého, která narušuje psychický vývoj dítěte zejména v rovině ve vztahu k jeho otci"* s tím, že odborným vedením by mělo být dosaženo změny v postoji nezletilého k otci.⁶³ Matka poté umístila nezletilého do psychiatrické léčebny.

Předběžné opatření bylo půl roku po umístění nezletilého do léčebny usnesením Okresního soudu v Šumperku na návrh matky zrušeno. Okresní soud odůvodnil své rozhodnutí tak, že výsledkem půlročního pobytu nezletilého v psychiatrické léčebně sice bylo, že neodmítal styk s otcem, avšak nedošlo k navázání citového vztahu k němu. Pokud by měl být nezletilý do doby, než jeho matka

⁶¹ Nález sp. zn. II. ÚS 2546/10.

⁶² Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10.

⁶³ Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10.

změní svůj postoj k otci, mimo její výchovný vliv, předpokládalo by to jeho umístění do zařízení typu psychiatrické léčebny na dobu, jejíž délku nelze odhadnout.⁶⁴

Ústavní stížností napadeným usnesením krajský soud usnesení okresního soudu změnil a návrh matky na zrušení předběžného opatření zamítl. Podle krajského soudu nemůže být v zájmu nezletilého, aby se k matce vrátil, neboť matka mu dlouhodobě odpírá právo na to, aby si mohl utvářet a rozvíjet kladný vztah i k otci. Ústavní soud při posuzování ústavní stížnosti přirovnal napadené předběžné opatření k režimu nařízení ústavní výchovy s tím, že je třeba na něj klást přísnější podmínky, spočívající především ve vhodnosti prostředí, v němž má být účel předběžného opatření realizován a jednak v čase, pro který bylo vymezeno. Napadené opatření z hlediska těchto podmínek neobstálo. Při hodnocení „vhodnosti prostředí“ Soud zdůraznil především význam čl. 3 Úmluvy, která je „nejvyšším imperativem“ i pro rozhodování o předběžném opatření podle § 79 odst. 1 písm. b) o. s. ř. Soud konstatoval, že krajský soud účel sledovaný předběžným opatřením (oddělení dítěte od vlivu matky), nejenom sledoval pomocí prostředků, jejichž nepřiměřenost nedoložil, ale vůbec se touto otázkou nezabýval. Odvolací soud se nijak nevěnoval otázce, zda léčebna, do které měl být nezletilý jako zdravé dítě umístěn, je vhodným prostředím pro řešení dané situace při respektování základního hlediska zájmu dítěte.

S odkazem na své předchozí nálezy sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a II. ÚS 1945/08 konstatoval, že „*lokalizací předběžného opatření do prostředí psychiatrické léčebny byla porušena nejen výše zaznamenaná ústavně zaručená práva dítěte a jeho matky (stěžovatelky) dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 4 Listiny, nýbrž i právo stěžovatelky na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, jestliže odvolací soud pro volbu místa předběžného opatření zcela pominul si opatřit poznatky, jež by mohly toto místo jako vhodné přesto identifikovat, a svůj - pouze implicitní - úsudek v tomto směru ani nikterak neodůvodnil.*“⁶⁵

Podle závěru Ústavního soudu došlo předběžným opatřením také k porušení chráněného zájmu dítěte nebýt odloučen proti své vůli od svého rodiče a to evidentní nepřiměřeností časové neomezenosti tohoto opatření. Na základě dřívějšího rozhodnutí odvolacího soudu byl nezletilý v léčebně umístěn na dobu zhruba šesti měsíců a napadeným usnesením bylo de facto rozhodnuto, že jeho nucený pobyt v léčebně má trvat i nadále, a to bez jakéhokoli předem stanoveného časového

⁶⁴ Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10.

⁶⁵ Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10.

omezení. V posuzovaném případě pak Ústavní soud také konstatoval, že neshledal relevantní důvod, pro který bylo nezletilému odepráno právo na slyšení, ačkoli v rozhodné době dosáhl věku více než 10 let a byl přitom psychicky vyspělý natolik, že mohl sám odvolacímu soudu vysvětlit důvody svého odmítavého postoje k otci. Z uvedených důvodů Soud napadené opatření zrušil.

Shrnutí:

Kritérium zájmu dítěte se stalo pravidelnou součástí argumentace Ústavního soudu při posuzování ústavnosti rozhodování o právech dětí. Základním principem při rozhodování ve věcech ochrany práv dítěte je, aby zájem dítěte byl zjišťován individuálně a samostatně pro každou situaci. Zájem dítěte není možné aplikovat pouze formálně jako abstraktní kategorii. Ústavní soud např. v nálezů týkajícím se institutu smluvní rodiny a v řadě rozhodnutí týkajících úpravy styku dítěte s rodiči, upozornil na neústavnost vágního odkazu na existenci zájmu dítěte, aniž by tento byl konkrétně zjišťován. Při respektování tohoto základního principu lze vymezit další zásady, na které Soud klade důraz při interpretaci zájmu dítěte v jednotlivých oblastech.

V zájmu dítěte nepochybně je, aby se při rozhodování o úpravě styku dítěte s rodiči přihlíželo ke konkrétním okolnostem vzájemných rodinných vztahů, které jsou pečlivě zjišťovány, a nikoli, aby byly aplikovány zažité modely o standardní úpravě styku dítěte s rodiči a jeho výchově.

Zájmem dítěte je být vychováván v rodině, přičemž zájem na tom, aby mělo zajištěnou „kvalitní“ materiální péči, nemůže převážet nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychováváno vlastními rodiči. Ochrana rodinných vztahů představuje nejenom ochranu základního práva na nerušený rodinný život, ale i právo rodičů na přijetí opatření ze strany státních orgánů na podporu rodinného života. Tato aktivní složka práva na rodinný život by neměla být založena na donucovacích prostředcích, ale na vůli a možnostech všech zúčastněných a snaze najít co nejvhodnější řešení k umožnění výchovy dítěte v jeho rodině, včetně pomoci sociální. Nejlepšímu zájmu dítěte odpovídá takový postup orgánů a institucí, kdy vztahy všech zainteresovaných osob jsou uspořádány co nejdříve, aby byl vývoj dítěte co nejméně narušen.

Jakákoli opatření oddělující dítě od rodičů mohou být použita pouze ve výjimečném případě absolutní absence péče a jen tehdy, když je dítě bezprostředně ohroženo na životě. Takový postup je třeba považovat za *ultima ratio* s tím, že musí být učiněno vše pro možnost obnovení rodinných vztahů.

Zájem dítěte je třeba zjišťovat s ohledem na názor dítěte s tím, že jeho názor bude při rozhodnutí respektován, a to i kdyby se jeho vlastní rozhodnutí neshodovala s těmi, která učinil jeho opatrovník. Právo na vyjádření názoru (slyšení) a účasti dítěte by mělo být omezeno pouze v případech, kdy tomu brání právě zájem dítěte. Pokud má dojít k omezení participačních práv dítěte s ohledem na zájem dítěte, musí pro to existovat skutečně zásadní důvody a takové rozhodnutí musí být vždy řádně odůvodněno. Státní orgány by měly vycházet z předpokladu, že dítě je schopno vyjádřit svůj názor, a tento předpoklad teprve na základě konkrétních okolností vyvrátit. K dítěti nelze přistupovat pouze jako k pasivnímu objektu práv, ale jako k subjektu, který má právo o otázkách, které se jej dotýkají, také rozhodovat.

Struktura analýzy:

Úvod

1. Princip zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu

1. 1. Základní principy interpretace zájmu dítěte
1. 2. Pojem zájmu dítěte a jeho postavení ve vztahu k ostatním zájmům
1. 3. Oblasti interpretace a právní zakotvení

2. Interpretace zájmu dítěte v řízení o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem

2. 1. Konflikt zájmu dítěte se zájmem společnosti
2. 2. Podmínka zákonné úpravy smluvní rodiny

3. Zájem dítěte v řízení o ústavních stížnostech

3. 1. Zájem dítěte při rozhodování soudů o úpravě styku rodičů s dítětem
3. 2. Zájem dítěte ve vztahu k ochraně rodinného života
3. 3. Předběžná opatření o oddělení dětí od rodičů a umístění dítěte do ústavní výchovy

Shrnutí

Seznam použité judikatury:

1. Ústavní soud ČR:

- Nález sp. zn. Pl. ÚS 36/91 ze dne 9. 4. 1997, Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí - maření účelu ústavní výchovy.
- Nález sp. zn. I. ÚS 112/97 ze dne 10. 3. 1998, N 35/10 SbNU 229, Právo dítěte na styk s rodiči podle čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte.
- Nález sp. zn. IV. ÚS 695/2000 ze dne 19. 4. 2001, N 66/22 SbNU 83, K zájmu dítěte jako přednostnímu hledisku při jakékoli činnosti týkající se dětí. Svěření dítěte do pěstounské péče.
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 23/02 ze dne 30. 6. 2004, č. 476/2004 Sb., N 89/33 SbNU 353. Smluvní rodina.
- Nález sp. zn. III. ÚS 459/03 ze dne 20. 8. 2004, N 117/34 SbNU 223, Právo rodičů odmítajících léčbu nezletilého dítěte.
- Nález sp. zn. II. ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005, N 12/36 SbNU 133, Rozhodování soudů o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem.
- Nález sp. zn. I. ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005, N 19/36 SbNU 247, Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem.
- Nález sp. zn. II. 554/04 ze dne 11. 5. 2005, N 106/37 SbNU 397, Právo otce dítěte, které bylo svěřeno do péče matky, na úpravu styku s ním.
- Nález sp. zn. I. ÚS 238/05 ze dne 17. 1. 2006, N 15/40 SbNU 123, K rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem.
- Nález sp. zn. I. ÚS 618/05 ze dne 7. 11. 2006, N 204/43 SbNU 279, Úprava styku s nezletilým dítětem na základě předběžného opatření.
- Nález sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007, N 33/44 SbNU 399, K úpravě styku dítěte s jeho původním matrikovým otcem, jehož otcovství bylo později popřeno.
- Nález sp. zn. I. ÚS 987/07 ze dne 28. 2. 2008, N 42/48 SbNU 495, Oprávnění obecného soudu uložit pořádkovou pokutu muži, který se odmítá podrobit odebrání vzorků DNA v řízení o určení otcovství.

- Nález sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009, N 80/53 SbNU 11, K právu dítěte na slyšení v případě zásahu do osobní svobody
- Nález sp. zn. 1206/09 ze dne 23. 2. 2010, N 32/56 SbNU 363, Test způsobilosti zasáhnout do zájmu dítěte při rozhodování o střídavé výchově.
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010, 244/2010 Sb., N 139/58 SbNU 141, Ke lhůtě k popření otcovství.
- Nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010, N 146/58 SbNU 227, K otázce předběžného opatření ve věcech péče o nezletilé ve vztahu k právům rodičů, dětí a problematice spravedlivého procesu.
- Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010, N 172/58 SbNU 503, Právo nezletilého na slyšení v řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech.
- Nález sp. zn. II. ÚS 2471/10 ze dne 3. 3. 2011, N 34/60 SbNU 417, Omezení možnosti vycestovat z ČR v době rozhodování soudu o úpravě poměrů nezletilého dítěte.
- Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011, N 131/62 SbNU 59, Neústavnost předběžného opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem.
- Nález sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6. 9. 2011, N 150/62 SbNU 303, Posouzení důvodů pro odnětí nezletilého dítěte z péče matky a odevzdání do ústavní péče.
- Nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010, N 219/59 SbNU 167. K rozhodování o střídavé výchově dítěte a zjištění názoru dítěte na věc.
- Nález sp. zn. II. ÚS 3765/11 ze dne 13. 3. 2012, N 52/64 SbNU 645, Rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem.
- Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014, K právu dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení, jehož se týká; nejlepší zájem dítěte.
- Nález sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014, K rozhodování soudů o střídavé výchově.

2. Evropský soud pro lidská práva

- Rozsudek ze dne 22. 6. 1989, *Eriksson v. Švédsko* (stížnost č. 11373/85).
- Rozsudek ze dne 27. 10. 1994, *Kroon a další v. Nizozemí* (stížnost č. 18535/91)
- Rozsudek ze dne 9. 6. 1998, *Bronda v. Itálie* (stížnost č. 22430/93)
- Rozsudek ze dne 25. 1. 2000, *Ignaccolo-Zenide v. Rumunsko* ze dne (stížnost č. 31679/96)
- Rozsudek ze dne 13. 7. 2000, *Scozzari a Giunta vs. Itálie* (stížnost č. 39221/98 a 41963/98)
- Rozsudek ze dne 26. 2. 2002, *Kutzner v. Německo* (stížnost č. 46544/99)
- Rozsudek ze dne 8. 7. 2003, *Sahin v. Německo* (stížnost č. 30943/96)
- Rozsudek ze dne ze dne 12. 1. 2006, *Mihailova v. Bulharsko* (stížnost č. 35978/02)
- Rozsudek ze dne 23. 9. 2003, *Voleský v. Česká republika* (stížnost. č. 63627/00)
- Rozsudek ze dne 22. 11. 2005, *Reigado Ramos v. Portugalsko* (stížnost č. 73229/01)
- Rozsudek ze dne 13. 7. 2000, *Elsholz v. Německo* (25735/94)
- Rozsudek ze dne 27. 6. 2000, *Nuutinen v. Finsko* ze dne (stížnost č. 32842/96)
- Rozsudek ze dne 26. 6. 2003, *Maire v. Portugalsko* (stížnost č. 48206/99)
- Rozsudek ze dne 26. 10. 2006, *Wallová a Walla v. České republika* (stížnost č. 23848/04)
- Rozsudek ze dne 21. 6. 2007, *Havelka a další v. Česká republika* (stížnost č. 23499/06)

Základní literatura k tématu:

- KORNEL, M. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy* 2013, č. 3, s. 88. Dostupné na http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/art_8658/nektere-problematicke-aspekty-principu-nejlepsiho-zajmu-ditete.aspx
- JÍLEK, D., ZEŽULOVÁ, J., VĚTROVSKÝ, J., OBROVSKÁ, L., KAPITÁN, Z., HOŘÍNOVÁ, A. *Studie o právech dítěte*. 1. vydání. Brno – Boskovice 2011. 282 s. ISBN 978-80-260-0377-9.
- HRUŠÁKOVÁ, M. *Dítě, rodina a stát (Úvahy nad právním postavením dítěte)*. Acta Univ. Brunensis Iuridica, sv. 124. Masarykova univerzita Brno 1993.
- EEKELAAR, J. *The interest of the Child and the Child's Wishes: The Role of Dynamic Self Determinism*. International Journal of Law, Policy and Family, 1994. Vol. 8, Issue 1, s. 48-61.
- PETRŮV (HOFMANNOVÁ), Helena. K pojetí lidských práv v judikatuře Ústavního soudu ČR. In GERLOCH, Aleš; ŠTURMA, Pavel a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na začátku 21. století (v českém, evropském a mezinárodním kontextu)*. Praha: Auditorium, 2011, 1. vydání, s. 57-68. ISBN 978-80-87284-23-0

Seznam používaných zkratk:

Úmluva – Úmluva o právech dítěte, vyhlášena jako č. 104/1991 Sb.

Ústava – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Listina – Listina základních práv a svobod, vyhlášena usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších změn.

evropská Úmluva - Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášena jako č. 209/1992 Sb., ve znění pozměňujících protokolů

Soud – Ústavní soud

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

o. s. ř. – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Sb. – Sběrka zákonů

sp. zn. – spisová značka

Pozn.:

Používání termínu „dítě“, „nezletilý“ či „mladistvý“ vychází z terminologie použité v jednotlivých rozhodnutích Ústavního soudu